

УДК 792.071(477.43/.44)“1918”

О.М.Бачинська

Театральне життя на Поділлі у добу гетьманату П.Скоропадського

У статті досліджується театральне життя Поділля у добу гетьманату П.Скоропадського. Розповідається про заходи держави та місцевого самоврядування у сфері театрального мистецтва, гастролі професійних труп та діяльність аматорських колективів Поділля, аналізується їхній репертуар та фінансові проблеми.

Ключові слова: театр, Поділля, антрепренер, театральний репертуар, вистава.

Чимало праць вітчизняних дослідників присвячено розвитку театру в роки Української революції 1917–1921 рр. Державна політика щодо театрального життя та діяльність окремих театрів висвітлена у працях Д.Антоновича [22], І.Романько [39], Г.Дутчак [28], Д.Розовика [38], О.Машевського [33], Р.Пирога, Т.Осташко [34], П.Гай-Нижника [26], Р.Леоненко [32] та ін. Окремі аспекти розвитку театру на Поділлі в 1917–1921 рр. висвітлено у дослідженнях Г.Кучерова [31; 30], Р.Римар [37], О.Черкашеної [44] тощо. У той же час немає робіт, у яких би спеціально досліджувалося театральне життя краю у період Української Держави П.Скоропадського.

Метою даної статті є всебічний показ театрального життя на Поділлі у добу гетьманату П.Скоропадського, який ґрунтується на використанні комплексу неопублікованих джерел та тогочасної періодики.

Розробка державної політики в театральній сфері за гетьманату П.Скоропадського головним чином зосереджувалася в театральному відділі Міністерства народної освіти (далі – МНО) (з червня перебував у складі Головного управління мистецтв і національної культури), який очолювала Марія Старицька. З 5 серпня до 23 листопада 1918 р. обов'язки голови відділу за сумісництвом виконувала її сестра – голова кінематографічної секції Людмила Старицька-Черняхівська [9, арк. 22; 8, арк. 18; 4, арк. 47].

Театральний відділ вів активну роботу з втілення в життя низки новаторських заходів. З осені 1918 р. у Києві планувалося відкрити три державні театри: народний з побутовим репертуаром; оперний; драматичний з новим українським і “перекладним літературним” репертуаром [22, с. 210-211]. Також розроблялися плани підтримки провінційного театру. Зокрема, серед видатків театрального відділу до 1 вересня 1918 р. були заплановані 10000 карб. на театральну комору та 36500 карб. на Мандрівний народний театр. У пояснювальній записці до законопроекту повідомлялося, що народні театри на селі, шкільні театри, гуртки та інші не можуть ставити бажаний репертуар через відсутність театрального реквізиту, тому театральна комора даватиме його на прокат. У той же час Мандрівний народний театр своїми виступами

по селах та містечках мав показувати приклад справжнього художнього театру [6, арк. 4-5].

14 червня 1918 р. Рада міністрів ухвалила закон про оподаткування публічних вистав і розваг, який замінив та доповнив положення відповідних законів від 22 листопада 1915 р. і 30 серпня 1916 р. Встановлений законом податок і пеня за його невиплату надходили до державної скарбниці [1, арк. 2, 2 зв., 3; 27, с. 1-2]. Театральна громадськість не раз висловлювала незадоволення надмірним як на її погляд оподаткуванням – 40% від проданих квитків. У Головному управлінні мистецтв і національної культури навіть відбулася нарада за участю представників всіх київських театрів, скликана з ініціативи Державного драматичного театру. Учасники наради проголосували за пропозицію, щоб усі театри, які мали культурно-просвітній характер, сплачували податок в обсязі не більше 10%. У той же час театри “народні”, а також ті, що знаходилися у віданні “Просвіт”, мали зовсім звільнитися від оподаткування. Висловлювалося сподівання, що уряд візьме до уваги ухвалу зборів та розробить відповідний закон [25, 8 листопада (26 жовтня), с. 7].

У серпні 1918 р. в Києві утворилося товариство “Вільний театр” [39, с. 12], фундаторами якого стали: М.Орел-Степняк, І.Мар’яненко, О.Олесь, М.Грушевська, Л.Старицька-Черняхівська, О.Кошиць, М.Старицька, О.Приходько та ін. [7, арк. 11 зв.]. Товариство мало формувати на всій території Української Держави артистично-драматичні трупи, хори, оркестри, влаштовувати вистави, концерти, вечори тощо [7, арк. 8-8 зв.].

Органи місцевого самоврядування на Поділлі видавали відповідні регуляторні акти в сфері театрального життя, встановлювали умови та слідували за дотриманням договорів театральними антрепренерами і гастролерами у місцевих театрах тощо. Згідно “Положення про міські прибутки і видатки”, затвердженого Тимчасовим урядом 29 вересня 1917 р., до прибутків міст зараховувався збір з усякого виду платних публічних видовищ і розваг у розмірі рівному державному податку (ст.109). Гайсинська міська дума ще 9 січня 1918 р. видала постанову про стягнення у дохід міста збору з театрів і розважальних закладів [18, арк. 25]. Коли ж на початку літа 1918 р. власники театральної трупи Зубкис і Файнштейн попрохали переглянути дану постанову, наголошуючи на тому, що вказаний збір збирався під час війни, а після її завершення вже не повинен стягуватися, дума 10 липня відхилила їхнє прохання. З аналогічним проханням на початку вересня до міської думи звертався і антрепренер єврейської трупи М.Мишурат. Він мотивував своє звернення тим, що прибуток від вистав невеликий і сусідні повітові міста вже давно звільнили антрепренерів від даного збору. Проте міська дума постановою від 10 жовтня 1918 р. прохання М.Мишурата також відхилила [17, арк. 322-322 зв.]. У той же час Проскурівська міська дума влітку 1918 р зменшила театральний збір, щоб не занадто обтяжувати театри. Він склав 15% від всієї суми за продані квитки [41, 16 липня, с. 2]. 11 липня 1918 р. на засіданні міської думи у Вінниці було заслухано доповідь фінансової комісії стосовно введення

збору з публічних видовищ і розваг. За розрахунками комісії цей збір щороку мав поповнювати бюджет міста не менш як на 133000 карб. [15, арк. 52, 58-58 зв.; 16, арк. 161 зв.].

19 травня Могилів-Подільська міська дума вирішила здати в оренду через торги на сезон 1918 р. міський театр, який розташовувався у міському саду, а також буфет при ньому. 18 липня театр був зданий Гольденбергу, який запропонував найвищу суму – 4530 карб. [12, арк. 463 зв.]. Питання про оренду міського театру піднімалося на засіданнях думи також 12 і 22 серпня 1918 р. [12, арк. 10 зв.-11]. Гольденберг і його компаньйон Тимянський прохали надання дозволу брати плату за вхід у міський сад і продовжити оренду на сезон 1919 р. без торгів. Міська управа запропонувала міській думі затвердити орендну плату на майбутній рік у розмірі 5000 карб., але орендарі мали внести завдаток у розмірі 3000 карб. не пізніше березня 1919 року. 22 серпня питання про оренду міського театру було переглянуто: встановлено платний вхід у сад протягом п'яти днів тижня (окрім суботи і неділі), орендарі мали за власний рахунок підсвітити деякі алеї у саду та насадити клумби, у платні дні в саду, окрім театральних вистав, повинна була грати музика, влаштовуватися феєрверки й інші розваги [12, арк. 464-464 зв.].

Вінницький міський театр восени 1918 р. був зданий в оренду В.Снарському і О.Хотинському на 1 рік (з 19 вересня 1918 р. до 18 вересня 1919 р.) зі всім театральним майном, а також буфетом і вішалкою за 36000 карб. [15, арк. 165]. Міська управа і театральна комісія, вирішуючи питання оренди міського театру, найперше звернули увагу на художню сторону справи [13, арк. 174 зв.]. Тому серед багатьох антрепренерів перевага була надана саме В.Снарському, знаному не лише у театральних колах, а й у кінематографі. Новою дирекцією театру у найближчому майбутньому планувалися: вистава Державного балету за участю прем'єрів московського Великого театру [41, 5 вересня, с. 1], виступи відомої актриси Клари Юнг [41, 12 жовтня, с. 1], вистави повного ансамблю московського фарсу [41, 13 жовтня, с. 1] та ін. Проте в листопаді орендарі міського театру зіткнулися із фінансовими труднощами. Одеська газета “Театральний день” розмістила повідомлення про те, що з 19 листопада міський театр у Вінниці вільний [42, с. 4].

Дослідження місцевої періодики дозволяє скласти уяву про численні гастролі професійних труп у містах Поділля. Так, влітку українська трупа Ніколенка і Георгі давала вистави у Могилів-Подільському (театр “Фолянда”) та Вінниці (літній сад) [41, 16 липня, с. 2; 41, 12 липня, с. 1]. У липні-серпні оперетково-драматична українська трупа П.Прохоровича зіграла на сцені міського театру у Вінниці вистави: “Нешасне кохання”, “Ой, не ходи, Грицю, та на вечорниці”, “Каїн і Авель”, “Жидівка-вихристка”, “Катерина”, “Назар Стодоля”, “Дорогою ціною” [14, арк. 81, 93], “Безгаланна” [41, 4 серпня, с. 1], “Тлитай, або ж павук” [41, 6 серпня, с. 1], “Чайка”, “Мазепа” [41, 8 серпня, с. 1-2], “Дай серцю волю, заведе в неволю” [41, 9 серпня, с. 1], “Маруся Богуславка”, “Тарас Бульба” [41, 11 серпня, с. 1], “Циганка Аза” [41, 16 серпня, с. 1].

22 серпня 1918 р. у Кам'янці-Подільському у міському літньому театрі на Новому бульварі Український Ювілейний театр товариства “Народний Дім” (м. Чернівці) під керівництвом Л. Розлуцького мав ставити драму “Украдене щастя” [35, 22 (9) серпня, с. 1].

Восени 1918 р. українська трупа під керівництвом О. Пеньковича і М. Тумаса виступала у Кам'янці-Подільському в театрі “Гігант”. Під час вистав грала “своя власна” музика під диригуванням Л. Френкеля [35, 16 (3) листопада, с. 1; 36, 22 (9) жовтня, с. 1]. За режисурою Т. Калюжного та його помічників були зіграні постановки: “Нещасне кохання”, “Сватання на Гончарівці” [36, 20 (7) жовтня, с. 1], “Запорожець за Дунаєм” [36, 22 (9) жовтня, с. 1], “Вій” [36, 31 (18) жовтня, с. 1], “Есфір Боговідступник” [36, 2 листопада (20 жовтня), с. 1], “Душогуби” [36, 13 листопада (31 жовтня), с. 1] та ін. Варто зазначити, що трупа О. Пеньковича і М. Тумаса неправомірно іменувала себе “Українською державною трупю”, у зв'язку з чим 13 вересня 1918 р. Л. Старицька-Черняхівська звернулася до юрисконсульта МНО з проханням про притягнення до відповідальності за самовільне присвоєння назви “Державна трупа”, адже такі назви були присвоєні тільки двом театрам у Києві [11, арк. 32].

За словами кореспондента однієї з подільських газет, Проскурів довгий час був позбавлений гарного театру. Російсько-українська опереткова трупа Моржакова і Борицова була ангажована театром Шильмана після капітального ремонту приміщення та встановлення нової декорації. Ця трупа грала опереткові вистави у великому актовському складі, з великою кількістю костюмів, гарним гримом, чудово поставленими танцями та хорами. Але публіка не поспішала відвідувати театр, оскільки, на думку кореспондента, ще мало знала про те, що балаганщину змінило справжнє мистецтво [41, 12 жовтня, с. 2].

Влітку 1918 р. у Вінниці гастролювала трупа київського театру “Дім Інтермедії” під керівництвом видатного артиста і кінематографічного режисера М. Бонч-Томашевського [14, арк. 81, 84]. Заплановані на кілька днів гастролі трупи затягнулися через страйк залізничників. Тому 1 серпня у Вінницькому міському театрі відбулася ще одна “прощальна гастроль” за участю К. Огарьової, М. Бонч-Томашевського, Е. Муратова, Н. Шермана [41, 1 серпня, с. 1; 14, арк. 81]. Артисти К. Огарьова, М. Бонч-Томашевський, А. Любанський, В. Шумський, Е. Муратов, М. Козловська та об'єднана трупа “Дім Інтермедії” і Київського театру Кручиніна з 9 серпня виступали у літньому театрі Толстого [41, 7 серпня, с. 1]. Відкриття виступів мало відбутися фарсом “Нічна жінка” за участю М. Козловської, концертом виконавця циганських романсів В. Шумського і грандіозним концертним відділенням за участю К. Огарьової, М. Бонч-Томашевського, А. Любанського та ін. [41, 9 серпня, с. 1-2]. Дехто із заявлених артистів не зміг взяти участь у виступі через страйк залізничників. Відкриття відбулося без оркестру, під акомпанемент ненастроеного піаніно, без декорацій і світлових ефектів [41, 11 серпня, с. 2].

З 21 жовтня дирекцією Вінницького міського театру були заплановані гастролі повного ансамблю московського фарсу під головним керівництвом

Н.Казьміна. До 26 жовтня афішувалися вистави “Дама з №23”, “Мій солдатик”, “Ніж моєї дружини” та ін. [41, 13 жовтня, с. 1]. Попередній продаж білетів проходив досить жваво [41, 17 жовтня, с. 2]. Перша вистава відбулася при заповненому глядачами залі та мала великий успіх [41, 23 жовтня, с. 2]. За повідомленням вінницької газети “Слово Подолі” за 22 жовтня 1918 р. відомо, що зимовий сезон у Гайсині відкрився виставами драматичної трупи, що запропонувала глядачам замість оперет і фарсів російську драму і комедію. На відкриття сезону поставили “Непоховані” [41, 22 жовтня, с. 2].

Восени 1918 р. у Могилів-Подільському в театрі “Фолянда” давала вистави фарсово-опереткова трупа київських та одеських театрів під керівництвом Л.Розанова [29, 19 (6) вересня, с. 2]. У репертуарі були представлені оперети: “Амурна дипломатія”, “Театральні сирени”, “Дамочка з пружинкою” та ін. Після вистав обов’язково проводився якийсь розважальний захід (бал-маскарад, костюмований бал, конкурси тощо). У театральній трупі Л.Розанова грали: Соловйов, Златова, Лавровська, Воронов, Максимов, Розанов, Григор’єв, Ніколаєвська, Ленська та ін. [23, с. 200-201]. З кінця жовтня у театрі відбувалися денні дитячі вистави. 27 жовтня під час першого виступу була показана комедія “Попелюшка, або кришталевий черевичок”. Після вистави дітей розважали іграми і танцями [29, 22 (9) жовтня, с. 1]. А після четвертої денної дитячої вистави “Білосніжка і сім карликів”, в якій брала участь вся трупа, 17 листопада для дітей виступили діти-акробати Оля і Вова Богданови, які гастролювали у місті [29, 17 (4) листопада, с. 1]. 15 листопада відбувся бенефіс прем’єра трупи Й.Воронова. На закінчення вечора відбулася імітація боротьби, де бенефіціант виступив у ролі борця [29, 15 (2) листопада, с. 4]. Адміністрація театру для збільшення прибутків організувала виступи борців на тій же сцені, де ще кілька хвилин тому йшла театральна вистава [29, 19 (6) жовтня, с. 2]. На 19 листопада був запланований бенефіс прими трупи М.Златової з постановкою оперети “Прекрасна Єлена” та “концертом-монстром” [29, 16 (3) листопада, с. 1].

Навесні та на початку літа у міському театрі Вінниці грала оперетково-драматична єврейська трупа Вольфсона на чолі з артистами В.Заславською і М.Фишзоном [15, арк. 14 зв.-15]. Трупа складалася з 45 осіб та мала великий театральний реквізит. На майбутнє планувалося поповнення трупи відомими гастролерами, такими як Клара Юнг, Епельбаум та ін. [15, арк. 14 зв.; 14, арк. 39-39 зв.]. У вересні 1918 р. вінничани мали змогу дивитися вистави київської єврейської оперетково-драматичної трупи під керівництвом І.Ракитіна у міському театрі. Свої гастролі трупа завершувала 28 вересня оперетами “Малке ле Солдат”, “Хінке-Пінке” і 29 вересня – “Мхірас Іосіф” [41, 24 вересня, с. 1; 41, 27 вересня, с. 1]. Відома артистка Клара Юнг гастролювала містами Поділля у жовтні 1918 р. Її вистави відбулися у Вінниці в міському театрі за участю американської єврейської трупи [41, 16 жовтня, с. 1]. Були показані оперети “М-ше Гопля”, “Ханче в Америці”, “Брехунець”, “Пупсик”, “Єврейський король Лір” [41, 12 жовтня, с. 1]. Щоб купити квиток на останні вистави Клари

Юнг, у місті вінничанам довелося вистояти у черзі до третьої години ночі [41, 17 жовтня, с. 2]. Три гастролі артистка дала в Кам'янці-Подільському за участю групи під головним режисерством Боеза Юнгвица у театрі "Гігант" [36, 29 (16) жовтня, с. 1]. Як для провінційної публіки ціни на вистави були зависокими. Окрім Клари Юнг у виставах добре грали Клейн, Гартелевич, Ашкенази, Оберберг [36, 29 (16) жовтня, с. 2]. 29 жовтня відбулася остання прощальна гастроль з бенефісом артистки [36, 29 (16) жовтня, с. 1].

Влітку у Кам'янець-Подільському у театрі "Гігант" грала київська єврейська оперетково-драматична трупа під керівництвом А.Вольсона і І.Винокура [36, 4 серпня (22 липня), с. 1]. З усіх зіграних вистав найкраще була поставлена п'єса М.Аренштейна "Цірис фин Киндер". Оркестр і хор на чолі з досвідченим Винокуром легко виконував музичні твори. Добре грали актори Бернардов, Лятович, Винокур, Брагіна, Анципович. Проте оглядач рубрики "Театр і мистецтво" кам'янецької газети не без сарказму писав, що решті акторів потрібно було вдосконалювати свою акторську майстерність. До того ж артисти під час виконання танців були схожі на "олімпійців у хмарах" через брудну підлогу на сцені [36, 4 серпня (22 липня), с. 4]. 6 серпня відбувся бенефіс актора С.Бернардова за участю актриси А.Винокур [36, 6 серпня (24 липня), с. 1].

Влітку 1918 р. у Могилів-Подільському єврейське населення відвідувало театр "Гігант", де грала трупа Меєрсона і Епштейна [41, 16 липня, с. 2]. У Гайсині влітку давала вистави трупа Зубкіса і Файнштейна, а з осені планувала зіграти 20 вистав трупа М.Мишурата у складі 20 осіб [17, арк. 322-322 зв.].

Завжди був переповнений публікою театр "Польського Дому" у Могилеві-Подільському, оскільки там чудово грали артисти варшавських театрів: Лінковська, Трушинський, Бертолетті та ін. [41, 16 липня, с. 2].

Як відомо, територія Поділля входила до австро-угорської окупаційної зони. Театр "Міраж" у Могилів-Подільському був зайнятий австрійською військовою владою під власний польовий театр [41, 16 липня, с. 2]. На початку серпня в літньому саду Вінниці у театрі "Уранія" відбулися п'ятиденні гастролі Королівської угорської фронтової трупи. На виставах більшість публіки становили військовослужбовці місцевого австро-угорського гарнізону, оскільки п'єси йшли угорською мовою. Проте вінничани змогли оцінити красу виконання музичних творів угорським оркестром, а також танці [41, 6 серпня, с. 1].

Головним організатором аматорських театральних колективів були місцеві товариства "Просвіти". "Народні доми" у Кам'янці-Подільському і Вінниці, які належали Попечительству про Народну Тверезість, були надані в користування "Просвітам" до вироблення нового закону, який мав визначити – хто і на яких умовах керуватиме даними установами [3, арк. 10, 20]. Вінницьке товариство "Просвіта" не лише організовувало аматорські театральні вистави у Народному домі, але й намагалось заснувати у Вінниці постійний український театр [40, 8 листопада, с. 22; 3, арк. 43]. Незважаючи на значну культурно-просвітню діяльність вінницької "Просвіти", були намагання реквізувати в неї приміщення Народного дому [3, арк. 37; 19, арк. 11, 18].

У травні 1918 р. під час пожежі згорів міський театр біля Вітряної брами у Кам'янці-Подільському [43, с. 198; 24, 25 березня, с. 6]. Місцева “Просвіта” також мала відстоювати своє право на користування так званим “Пушкінським Народним домом”. Свої права на нього заявив Подільський комітет Попечительства про Народну Тверезість як власник на підставі старого закону [10, арк. 5]. Губернський староста навіть видав розпорядження начальнику міської варти про негайне відібрання приміщення у “Просвіти” і передачу його представникові Попечительства Народної Тверезості [36, 13 листопада (31 жовтня), с. 1]. Рада товариства “Просвіта” надіслала до редакції газети “Подільській край” листа для “правдивого освітлення цієї справи і для того аби громадянство не було під вражінням зовсім неправдивих інформацій”, де наголошувалося, що “Просвіта” законно користується Народним домом, про що МНО вже не раз сповіщало губернського старосту [35, 16 (3) листопада, с. 2].

При кам'янець-подільській “Просвіти” діяв аматорський драматичний гурток. У Народному домі аматорами були показані благодійні вистави “Панна Штукарка” і “Кума Марта (чарівниця)”. Готувалася до показу п'єси В. Винниченка “Панна Мара” [40, 5 жовтня, с. 21]. 21 жовтня відбувся концерт-вистава для учнів всіх шкіл міста та 22 жовтня урочистий концерт-вистава з нагоди відкриття Кам'янець-Подільського державного українського університету [21, арк. 1 зв.; 40, 8 листопада, с. 22-23]. Драматичний гурток “Просвіти” за режисурою А. Гальвіцького поставив виставу “Гетьман Дорошенко”. Головним розпорядником драматичного гуртка був І. Ракочи [20, арк. 29]. Окрім просвітянських театральних вистав у Пушкінському Народному домі відбувалися виступи: скрипалів М. Ерденко [36, 6 серпня (24 липня), с. 2], В. Коханського [36, 20 (7) жовтня, с. 1], артистів Л. Сибірякова, І. Мілявської-Березкіної, піаніста П. Сіроги [36, 29 (16) жовтня, с. 1], концерти Кам'янець-Подільського Українського національного хору [21, арк. 1 зв.; 36, 22 (9) жовтня, с. 2], виступи відомої артистки Златової [35, 22 (9) серпня, с. 1], артистів московської опери Зиміна К. Масальського й К. Червинської [36, 2 листопада (20 жовтня), с. 1, 2] та ін.

Кам'янець-Подільська “Просвіта” прагнула створити постійно діючий український театр. Задля цього, невдовзі після утворення товариства “Вільний театр”, вона розпочала переговори про організацію у Києві української трупи для Кам'янця-Подільського [3, арк. 25 зв.]. У газеті “Відродження” відзначалося, що у Кам'янці-Подільському є робота для Державного театру або ж одного з київських театрів, бо губернський центр повинен мати розумну розвагу, яка б виховувала, розвивала і давала моральне задоволення. “Не можна також погодитися, щоб тисячі нашого юнацтва бігали по кінематографах, де показують “сильно научные картины”...” [25, 19 (6) жовтня, с. 7]. “Просвіта” зверталася за допомогою до театрального відділу МНО, але відповіді не отримала [25, 19 (6) жовтня, с. 7; 5, арк. 23].

У Ямполі для “поліпшення діяльності” місцевого товариства “Просвіта” аматорський гурток заснував Т. Борейко. Були поставлені вистави: “Батькова казка”, “Мати наймичка”, “Хмара”, “Кум-мірошник”, “Товариш Пролітайло”,

“По ревізії”, “Дай серцю волю – заведе в неволю” [40, 22 листопада, с. 17]. У Брацлаві в Народному домі гуртком аматорів під орудою П.Різниченка з успіхом була зіграна вистава “Перевертень” [40, 1 вересня, с. 22]. Заснований у місті товариством “Просвіта” український театр під керівництвом А.Антонювича 28 серпня поставив драму “Бог помсти” і водевіль “Панська хворість”. Йшла підготовка цілого ряду п’єс [40, 19 вересня, с. 29, 22].

Аматорські театральні вистави були не лише засобом культурно-просвітньої роботи “Просвіт”, але і дієвим методом для покращення фінансових справ товариств. Наприклад, 18 серпня у Жванці гуртком української молоді було влаштовано вистави на користь місцевого товариства “Просвіта”. Шкільна зала, де показали вистави на одну дію “На Україні” і “Бувальщину”, була переповнена глядачами [40, 28 вересня, с. 27]. Організацією вистав керував М.Ястремський. Було зібрано 600 карб. [25, 28 (15) серпня, с. 4]. З успіхом також пройшла і вистава “Наталка Полтавка”. На виставі були присутні глядачі з навколишніх сіл [40, 28 вересня, с. 23]. Товариством “Просвіта” у Жванці для українських вистав планувалося відкрити зимовий театр з просторим глядацьким залом, великою сценою, вбиральнями і фойє [36, 29 (16) жовтня, с. 2].

Якщо у містах і містечках відбувалися різноманітні театральні дійства в постановках професійних та аматорських труп, то на селі практично єдиними виставами були театральні постановки “Просвіт”. Саме на них покладалося завдання надати селу “розумну розвагу”, де б селяни змогли не лише відпочити [40, 1 вересня, с. 11]. Найбільш активний і дієвий аматорський театральний гурток мала “Просвіта” с.Женишківці Летичівського повіту, яка в період з 6 травня до 29 серпня 1918 р. влаштувала 14 вистав [40, 28 серпня, с. 22; 40, 19 вересня, с. 21; 40, 15 жовтня, с. 18]. Найперше артистичним гуртком серед населення у селі була проведена робота, щоб відродити “національну свідомість, розвинути любов до рідного краю, зазначити красу рідної мови і пісні, щоб дати темному селянству зрозуміти, що вистава не та “кумедія”, де б’ють на животах каміння і ходять верх ногами, а дзеркало життя, в яким кожний бачить свої гарні і погані креси” [40, 28 серпня, с. 21]. Вистави позитивно впливали не лише на молодь, але й старше покоління, проте “більшість селян впились на вистави вороже, як на зло і розпутство” [40, 28 серпня, с. 22]. Траплялися випадки, коли п’яний гурт вривався перед виставами до школи, намагаючись вчинити погром. І тільки роз’яснення авторитетних членів товариства рятувало ситуацію. Під час першої вистави бриніли розбиті вікна, чувся кругом школи свист, “цинічні” викрики. Проте вже друга і наступні вистави проходили спокійніше [31, с. 102; 40, 28 серпня, с. 22]. Просвітян підбирали п’єси веселі та всім зрозумілі: “По ревізії”, “На перші гулі”, “Бувальщина”, “Кум-мірошник”, “Пан Штукаревич”, “День правди”, “Мартинова помста”, “Ох, та не люби двох”, “Штукар”, “Київський ярмарок”, “Парасчина хвороба” та ін. Не зважаючи на те, що більшість просвітянських акторів (В.Вуйлов, Л.Вуйлова, С.Кухар, А.Маньковський, Є.Вуйлов, І.Сухий) були аматорами, особливо гарно виконали: “Товариш Пролітайло”, “На перші гулі”, “Мартинова помста” і “Кум-

мірошник” [40, 28 серпня, с. 22]. 28 серпня показана була п’еса “Сватання на Гончарівці” у супроводі власного оркестру [40, 19 вересня, с. 21]. На театральні вистави до місцевої шкільної зали (близько 400 місць), не зважаючи на польові роботи та жнива, окрім місцевих селян з’їжджалося багато глядачів з сусідніх сіл і навіть містечок [40, 28 серпня, с. 21; 40, 19 вересня, с. 22]. 29 вересня у селі показали п’есу за поемою Т.Шевченка “Невольник”. На майбутнє планувалися п’еси “Борці за мрію”, “Назар Стодоля”, “Повернувся із Сибіру” [40, 15 жовтня, с. 18].

У с.Слободі Явтушківській Могилівського повіту п’еси “Назар Стодоля” та “Борці за мрію” були поставлені гуртком свідомих українців, які заснували місцеву “Просвіту” [40, 1 вересня, с. 23]. На осінь 1918 р. просвітянським драматичним гуртком у с.Ружична були зіграні вистави “Панська хворість”, “Кум-мірошник”, “Бувальщина”, “Наталка Полтавка”, “Борці за мрію”, “На перші гулі”. Радою товариства п’еса “Борці за мрію” була визнана з власного досвіду не зрозумілою для селян [40, 19 вересня, с. 24]. Сподобалась селянам драма “Безталанна”, поставлена 27 вересня місцевою “Просвітою” у с.Лозни Літинського повіту під керівництвом вчителів та за підтримки директора Лознівського заводу [40, 22 листопада, с. 17]. У с.Могилні Гайсинського повіту на жовтень 1918 р. аматорським гуртком “Просвіти” під керівництвом Р.Кравченко були поставлені “Сватання на Гончарівці”, “Ніч під Івана Купала”, “Розбиті надії” та ін. [30, с. 266]. 13 жовтня у с.Рахни-Лісові Ямпільського повіту на завершення театального сезону аматори показали “Сватання на Гончарівці”. Селяни виконали свої ролі як справжні актори. У справі з влаштування вистав були задіяні: режисер Біленький, відповідальний розпорядник Баржинський і розпорядчик Левенсон, актори Біленька, Дюскин, Круковський, Швець, Костин, Скикевич та ін. [40, 22 листопада, с. 17].

У місцевій пресі попри часті повідомлення про театральні постановки та схвальні відгуки про них, зустрічаються й постійні скарги товариств на перешкоджання їхній роботі. Наприклад, товариство “Просвіта” з с.Грузького Балтського повіту обурювалося, що купивши деревини на спорудження сцени і лав у майбутньому Народного дому сільський староста використав його на власний розсуд [40, 19 вересня, с. 24]. У с.Леваді-Карабчієвській Кам’янецького повіту місцеве товариство “Просвіта”, маючи кілька талановитих людей, бажало поставити декілька вистав для покращення свого матеріального стану. Проте нічого не вийшло, бо всі кошти товариства були витрачені на декорацію та підготовчі роботи, а саму виставу так і не виставили через неможливість отримати дозвіл на неї [40, 5 жовтня, с. 25]. У с.Лянкорунь повітовий староста заборонив місцевому товариству проведення вистав “По ревізії”, “Москальчарівник” [31, с. 103].

З місць до МНО надходило чимало звернень про допомогу від товариств “Просвіта”, зокрема і в зв’язку з конфліктами зі старостами [2, арк. 3-3 зв., 5]. 3-5 листопада 1918 р. у Києві відбувся Другий Всеукраїнський з’їзд “Просвіт”, на якому з доповіддю про народний український театр виступила Л.Стариць-

ка-Черняхівська [2, арк. 145]. Щодо театральної справи з'їзд постановив засновувати по можливості короткочасні режисерські курси у губернських містах. До навчання в Українських інструкторсько-режисерських курсах в Києві рекомендувалося приймати осіб за рекомендацією "Просвіти" і місцевого самоврядування [2, арк. 127].

Поряд з аматорами товариств "Просвіта" в багатьох населених пунктах Поділля діяли також аматорські театральні гуртки національних меншин. У Немирові, за словами просвітян, підходяще місце для вистав у місті було одне – приміщення й сцена клубу Немировського громадського зібрання. Ще у січні 1918 р. місцеве товариство "Просвіта", звертаючись за допомогою до Центральної Ради, наголошувало: "... як полічити скільки кружків і націй [там] грає то нам прийдеться ставити іден раз в три місяці" [3, арк. 1-1 зв.].

Особливо активно діяли аматори-євреї. Наприклад, під час проведення "Палестинського тижня" (24-31 серпня) в багатьох містах Поділля були показані вистави єврейських аматорських труп. 26 серпня в Кам'янці-Подільському у театрі "Гігант" поставлена вистава "Іоел" [35, 22 (9) серпня, с. 1]. У Вінниці 26 серпня були зіграні водевілі Шолом-Алейхема "Доктор" і "Мазль Тов" трупю любителів драматичного мистецтва у Народному домі та 30 серпня зіграна п'єса Шолом-Алейхема "Цузейт ун Цушпрейт" у міському театрі за участю акторів Виняра, Гемеринського, Манделя, Таксер та ін. [41, 30 серпня, с. 2]. Єврейські культурно-просвітні товариства активно працювали не лише серед дорослого населення. На сцені Вінницького міського театру місцевим відділенням "Культур-Ліги" було влаштований дитячий ранок, де дітьми початкових міських єврейських шкіл були поставлені п'єски "На городі" і "Янголя" [41, 12 жовтня, с. 2]. Кореспондент газети "Слово Подолі" повідомляв, що у Проскуріві утворилася театральна трупа, яка по суботах дає дитячі вистави єврейською мовою за доступними цінами. Прибуток від виступів йшов на культурно-освітні потреби. Під час вистави "Спляча царівна" театр був переповнений дітьми [41, 30 серпня, с. 2].

У Вінниці діяло польське товариство любителів драматичного мистецтва. 4 серпня силами товариства на сцені міського театру у Вінниці була поставлена п'єса М.Балуцького "Radcy pana radcy". Добре грали актори-аматори: Вільчепольський, Вишневська, Піотровська, Горишкевич та ін. Але, як зазначав кореспондент місцевої газети, публіки було небагато [41, 8 серпня, с. 1-2].

Отже, у добу гетьманату П.Скоропадського подоляни могли відвідувати вистави професійних труп і бачити у місцевих театрах відомих гастролерів. Серед зіграного театральними трупами репертуару переважну більшість складала жанри розважального характеру (оперети, фарси, водевілі), рідше – п'єси (драми, трагедії, комедії, опери). Для приваблення глядачів та підвищення власних прибутків театральні антрепренери поряд з виставами влаштовували різноманітні розважальні заходи. Театральні постановки були одним із важливих напрямків у діяльності товариств "Просвіта" та культурно-просвітницьких організацій національних меншин.

Список використаних джерел:

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф.1064, оп.1, спр.195, 15 арк.
2. ЦДАВО України, ф.2201, оп.2, спр.367, 185 арк.
3. ЦДАВО України, ф.2201, оп.2, спр.375, 70 арк.
4. ЦДАВО України, ф.2201, оп.2, спр.592 а, 80 арк.
5. ЦДАВО України, ф.2201, оп.2, спр.594, 27 арк.
6. ЦДАВО України, ф.2201, оп.3, спр.1, 103 арк.
7. ЦДАВО України, ф.2201, оп.3, спр.3, 11 арк.
8. ЦДАВО України, ф.2457, оп.1, спр.13, 38 арк.
9. ЦДАВО України, ф.2457, оп.1, спр.59, 39 арк.
10. ЦДАВО України, ф.2457, оп.1, спр.64, 155 арк.
11. ЦДАВО України, ф.2457, оп.1, спр.69, 41 арк.
12. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО), ф.Д-37, оп.1, спр.3, 561 арк.
13. ДАВО, ф.Д-230, оп.1, спр.1457, 198 арк.
14. ДАВО, ф.Д-230, оп.1, спр.1804, 134 арк.
15. ДАВО, ф.Д-262, оп.1, спр.28, 234 арк.
16. ДАВО, ф.Д-262, оп.1, спр.29, 363 арк.
17. ДАВО, ф.Д-286, оп.1, спр.94, 955 арк.
18. ДАВО, ф.Д-286, оп.1, спр.544, 25 арк.
19. ДАВО ф.Р-1543, оп.1, спр.3, 774 арк.
20. Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХО), ф.Р-1515, оп.1, спр.4, 52 арк.
21. ДАХО, ф.Р-1515, оп.1, спр.7, 30 арк.
22. Антонович, Д. Триста років українського театру 1619–1919 / Д. Антонович. – Прага: Український громадський видавничий фонд, 1925. – 272 с.
23. Бачинська, О. Культурно-мистецьке життя Могилева-Подільського в добу гетьманату П.Скоропадського за матеріалами газети “Жизнь Подолии” / О. Бачинська // Четверта Могилів-Подільська науково-краєзнавча конференція (28-29 вересня 2012 року). – Кам’янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2012. – С. 200-205.
24. Будзей, О. Кам’янець театральний / О. Будзей // Подолянин. – 2005. – 25 березня. – С. 6.
25. Відродження (Київ). – 1918.
26. Гай-Нижник, П. Становлення українського театрального мистецтва і питання його оподаткування за Гетьманату 1918 року / П. Гай-Нижник // Український театр. – 2003. – № 5-6. – С. 10-12.
27. Державний Вістник (Київ). – 1918. – 22 червня. – 4 с.
28. Дутчак, Г. О. Державна політика в Україні у галузі театрального мистецтва (1917–2000 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук / Дутчак Галина Онуфріївна. – Черкаси: Черкас. нац. ун-т ім. Б.Хмельницького, 2004. – 21 с.
29. Жизнь Подолии (Могилів-Подільський). – 1918.
30. Кучеров, Г. Діяльність “Просвіти” у с.Могильній Гайсинського повіту (1917–1918 рр.) / Г. Кучеров // Освіта, наука і культура на Поділлі. – Кам’янець-Подільський: Оіом, 2012. – Т. 19. – С. 263-270.

31. Кучеров, Г. Сільські “Просвіти” Правобережної України у становленні й розвитку театрального мистецтва (1917–1918 рр.) / Г. Кучеров // Питання історії України: Зб. наук. праць. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – Т. 8. – С. 99-104.

32. Леоненко, Р. П. Перший державний український театр: Український Національний Театр, Київ, 1917–1918: автореф. дис... канд. мистецтвознав. / Леоненко Руслан Петрович. – К.: НАН України. Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського, 2002. – 20 с.

33. Машевський, О. П. Політика уряду гетьмана П.Скоропадського в галузі освіти, науки, мистецтва (квітень-грудень 1918 р.): автореф. дис... канд. іст. наук / Машевський Олег Петрович. – К.: Київський ун-т ім. Тараса Шевченка, 1997. – 16 с.

34. Пиріг, Р. Я. Розвиток освіти та культури / Р. Я. Пиріг, Т. С. Осташко // Нариси історії української революції 1917–1921 років / Ред. кол.: В. А. Смолій (голова), Г. В. Боряк, В. Ф. Верстюк та ін. – К.: Наукова думка, 2011. – Кн. 1. – С. 304-320.

35. Подольскій край (Кам'янець-Подільський). – 1918.

36. Подольская мысль (Кам'янець-Подільський). – 1918.

37. Римар, Р. Історія театру в Кам'янці-Подільському до 30-х рр. XX століття / Р. Римар // Педагогічний дискурс: зб. наук. праць. – Хмельницький: ХГПА, 2010. – Вип. 8. – С. 198-200.

38. Розовик, Д. Ф. Українське культурне відродження в роки національно-демократичної революції (1917–1920): монографія / Д. Ф. Розовик. – К.: Вид.-полігр. центр “Київський університет”, 2002. – 312 с.

39. Романько, І. І. Розвиток театрального мистецтва України в 1917–1920 рр.: автореф. дис... канд. іст. наук / Романько Ірина Іванівна. – К.: НАН України, Ін-т історії України, 1999. – 19 с.

40. Село (Кам'янець). – 1918.

41. Слово Подолі (Вінниця). – 1918.

42. Театральний день (Одеса). – 1918. – 27 (9) ноября. – 10 с.

43. Україна: Хроніка XX ст.: Рік 1918: Довід. вид. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Упорядн.: А. П. Гриценко, О. Й. Щусь. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. – 402 с.

44. Черкашина, О. В. Музично-театральне життя Вінниці (перша третина XX століття) / О. В. Черкашина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/mz/2011_19/21.pdf.

Summary

The article investigates the theatrical life of Podillya in the era of Hetmanat of P.Skoropadsky. It describes the measures of the state and local governments in the sphere of dramatic art, touring of professional troupes and activities of amateur groups of Podillya, analyzes their repertoire and financial problems.

Key words: theatre, Podillya, entrepreneur, theatrical repertoire, performance.

Одержано 6 травня 2013 року